

КОМПАРАТИВНІ СТУДІЇ

УДК 821. 161. 2 – 311. 6

ХУДОЖНЬО-БІОГРАФІЧНА МОДЕЛЬ ОБРАЗУ МАЗЕПИ В СУЧАСНИХ ІСТОРИЧНИХ РОМАНАХ У ВІРШАХ

Валентина Петрівна Біляцька

valentina.p@i.ua

Кандидат філологічних наук, доцент

Кафедра української літератури

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

Пр. Гагаріна, 72, 49010, м. Дніпропетровськ, Україна

Анотація. Осмислюється художньо-біографічна модель образу гетьмана Івана Мазепи в сучасних історичних романах у віршах Катерини Мотрич „Мотрині ночі”, Леоніда Горлача „Мазепа”, Андрія Гудими „Сповідь Мазепи”, Івана Шкурая „Батурина”, які відзначаються новаторськими підходами до опрацювання документального матеріалу та його жанрового втілення. Цікавим сюжетним елементом аналізованих творів є відомий і підтверджений факт листування гетьмана Івана Мазепи з його хрещеницею Мотрею Кочубей, творчо інтерпретований письменниками.

Ключові слова: Мазепа, К. Мотрич, Л. Горлач, А. Гудима, І. Шкурай, роман у віршах, лист, документальність, біографія.

У художніх життєписах про Мазепу помітна певна тенденційність, викривлення фактів, подекуди поверховість трактування образу, овіяного легендами, оскільки об'єктивності шкодило вульгарно-соціологічне нашарування. Новий рівень осягнення постаті Івана Мазепи, трансформація історичної правди та побутових реалій доби гетьмана, художнє моделювання його життя і діянь окреслено в сучасних історичних романах у віршах – Катерини Мотрич „Мотрині ночі” (2005), Леоніда Горлача „Мазепа” (2004), Андрія Гудими „Сповідь Мазепи” (2003), Івана Шкурая „Батурина” (2001). Зрозуміло, що художнє життя історичної особи полісемантичне, несе на собі печать доби, актуалізує назрілі запити суспільства, „у зіткненні зі всякою наступною епохою воно набуває нової ціннісно-сислової архітекτονіки, нового діапазону самоцінності” [1, с. 51], хоча й не уникає попереднього впливу-

оцінки. Авторам вищеназваних історичних романів у віршах вдалося по-новаторському осмислити істинні дії гетьмана Мазепи – борця за державність України, шанувальника мистецтва, науки, прихильника релігії, – підійти до опрацювання документального матеріалу, його жанрово і сюжетно-композиційного втілення. Ці твори базуються на історичних фактах, виводять на перший план смисложиттєві проблеми, спонукають подумати над минулим і сьогоденням.

Дослідникам біографії Івана Мазепи дуже важко здивувати реципієнта новим ракурсом у пізнанні буття гетьмана, особливо в художньому осмисленні. Останнім часом надруковано чимало наукових ґрунтовних досліджень про гетьмана Мазепу, проте й вони не містять вичерпної інформації: „Іван Мазепа” (за заг. ред. В. А. Смолія, 2003), С. Павленко „Іван Мазепа як будівничий української культури” (2005), Р. Радишевський „Іван Мазепа в сарматсько-роксоланському вимірі високого бароко” (2006), В. Шевчук „Просвічений володар: Іван Мазепа як будівничий Козацької держави і як літературний герой” (2006), О. Даниліна „Еволюція художнього образу гетьмана Івана Мазепи в українській і зарубіжній літературі XVII – XX ст.” (2009), Т. Рендюк „Гетьман Іван Мазепа – відомий і невідомий” (2010), „Мазепіана: матеріали до бібліографії (1688–2009)” (2009) та інші, що дають комплексне уявлення „про епоху Івана Мазепи”, особливості його виховання, навчання, „прийняття ним доленосних для країни рішень” [9, с. 7]. Останній покажчик нараховує 2011 джерел [9], але в переліку позицій відсутні твори К. Мотрич та І. Шкурая, які ми також обрали для аналізу.

Активізація інтересу до історії, неординарних особистостей, їхньої ролі в долі України – характерна особливість сучасної літератури, зокрема й історичних романів у віршах. Незважаючи на праці О. Білецького, М. Васьківа, З. Голубевої, Ю. Коваліва, Ю. Лотмана, Л. Кужільної, Є. П’ятковської В. Саєнко, С. Філіпчука, цей жанр на сьогодні все ж малодосліджений (виняток становлять романи у віршах Л. Костенко „Маруся Чурай”, „Берестечко” та ліро-епос 20–30-х років XX століття), а твори К. Мотрич „Мотрині ночі”, Л. Горлача „Мазепа”, А. Гудими „Сповідь Мазепи”, І. Шкурая „Батурин” розглядалися тільки в наукових студіях В. Біляцької, С. Негодяєвої, Є. П’ятковської.

Мета пропонованої статті – осмислити представлену в сучасних історичних романах у віршах художньо-біографічну модель образу гетьмана Івана Мазепи, який стабілізував життя

народу, дбав про освіту й культуру, мав великий вплив на становлення української державності, у контексті накопичення історичного, документального та епістолярного матеріалу про нього, інтерпретування його образу в історіографічних працях.

За жанром аналізовані твори – історичні романи у віршах, отже, історії відводиться особлива концептуальність у творенні художньої версії буття. Тим паче, всі автори акцентували на достовірності й реальності в осмисленні подій і головного образу – гетьмана Івана Мазепи. І. Шкурай у „Батурині” поставив за мету дати урок сучасності, бо з минулого наша дійсність „...значно яскравіше бачиться” [15, с. 136]. Л. Горлач у „Мазепі” прагнув „...створити повнокровний образ реальної людини, яка діяла в конкретних умовах другої половини XVII століття та на самому початку XVIII, не погрішивши перед правдою факту, відстояти свою громадянську позицію, оскільки образ гетьмана донині викликає суперечки” [7]. К. Мотрич писала, що її твір про трагічні події в Україні й про чарівну історію кохання Мотрі Кочубей і гетьмана Івана Мазепи „...на тлі моторошної доби – зруйнування Батурина, поразки під Полтавою, зради козацької старшини і втрати волі й державності на довгі століття” [8, с. 4]. Роман у віршах А. Гудими „Сповідь Мазепи” – це повернення Україні імені славного її сина й засторога державотворцям і „...терплячому народові, якому Небесними Силами визначено бути незалежним” [4, с. 2]. В останньому творі найбільше інтерпретовано біографічні факти про діяння гетьмана, навіть починається він повідомленням, що 25 червня 1687 року поблизу річки Коломак Івана Мазепу обрано гетьманом, і він роздумує над долею України під владою Москви, яка мов „кліщами вчепилася за горло”, та зрадами й недалекоглядністю гетьманів. Кожен розділ твору відкривається епіграфом-довідкою про фатальні події. Наприклад, „Агій! Полтаво!..” – десятий: „27-й день червня року 1709. З Полтавською баталією Україна втратила все: і волю, і долю свою. Залишився незнищимий дух Мазепи...” [4, с. 148].

Оскільки предметом осмислення є життєдіяльність і внутрішній світ конкретної постаті минулого, у коло зацікавлень письменників потрапляє її історичне діяння на рівні національного буття, тому доцільно створювати біографічний образ крізь призму історіософського знання. Досліджуючи особистісне й документальне в мемуарній і біографічній прозі, О. Скаріна серед важливих компонентів (документальна домінанта, ретроспективність, подвійне бачення подій, існування різних часових вимірів та

асоціативність мислення, зв'язок науки й мистецтва, поєднання епічного й ліричного) виділяє і концептуальність як особистісний чинник, що пропонує реципієнту авторське, індивідуально-неповторне бачення славетної історичної постаті [12, с. 8].

Саме концептуальністю відзначається образ Івана Мазепи в означених для аналізу історичних романах у віршах К. Мотрич, Л. Горлача, А. Гудими, І. Шкурая, автори яких відійшли від усталених традицій його трактування й подали реалістичне осмислення визначної особи, державотворця, якому небайдуже все людське: „щастя неземне й земнеє горе”, „схвильований політ душі” [8, с. 16] і який не мислив себе без України: „Без України я, як птах без неба і без крил, / Як та ріка широка, у якої пересохли води” [8, с. 96] („Мотрині ночі”); „Бо лиш один Всевишній Ти, / Як Україну на землі / Я тут люблю, мій Боже, знаєш... / Допоможи звільнити Україну. / Не дай їй, Господи, загинуть” [14, с. 88] („Батурина”); „Де цьому край, де взяти силу, / якого Бога попросить / щоб Україну білокрилу / зміг із руїни воскресить?” [3, с. 161] („Мазепа”); „Бо Україна – і любов – одна. / За неї пити – випити до дна, / Щоб не лишалось гіркоти на споді” [4, с. 96] („Сповідь Мазепи”).

Автори аналізованих творів творчо, з історичною достовірністю осмислюють біографічні дані про Івана Мазепу та ключові моменти буття України під час його гетьманування, а саме: нищення Батурина, страта Кочубея й Іскри, непорозуміння з козацькою старшиною та С. Палієм, відвідування матері в монастирі, листування з Мотрею, перехід на бік шведського короля Карла XII, втеча його з України. У межах однієї студії важко розглянути всі означені аспекти, тому ми зупинимось на документальних свідченнях про матір, Марію Магдалену та коханні з Мотрею Кочубеївною, підтвердженням якого є листування.

Відомо, що мати Івана Мазепи – Марія Магдалена Мазепина була найвпливовішою релігійною діячкою другої половини XVII – початку XVIII століть, великою патріоткою України, а для сина найпершою порадицею. По смерті чоловіка вона прийняла чернецтво в Київському Вознесенському монастирі на Печерську під ім'ям Марія, а згодом схиму під ім'ям Магдалена. „Ну, а коли ізводили тривоги / І душу залишали спокій, мир, / Гетьман до матері топтав дорогу / У Києво-Печерський монастир” [14, с. 115] („Батурина”). У 1686 році вона вже ігуменя Печерського Вознесенського жіночого монастиря. Очолити такий монастир могла лише освічена, інтелігентна, шляхетного походження жінка.

„Про це свідчать, зокрема, її вишуканий почерк, характер письма й підпис” [13, с. 53], який зберігається до цього часу. Вона владно й мудро керувала справами монастиря, двічі їздила до Москви, щоб підтвердити права на його маєтності й отримати дозвіл на нові. Тому письменники не можуть обійти факт зустрічей матері й сина в монастирі й творчо їх інтерпретують. У „Сповіді Мазепи” А. Гудими в другому розділі „Ворохобна Україна” Мазепа приходиться за підтримкою до найріднішої людини в монастир на сповідь: „Покірно гетьман голову схиливши, / З ім'ям Всемилоствого Отця, / Цілує руку, – мов пагінчик вишні! – / Вуста молитву тихо шепотіли,... / – Амінь,– зітхнула. З тихою ходою / Весь лик її на хвилю прояснів. / – Благословення Господа з тобою / Хай буде, сину, до сконання днів” [4, с. 22].

С. Павленко доводить, що діяльність ігумені активізувались після того, як сина було обрано гетьманом, володіння монастиря зросли за його сприяння [10, с. 127]. Вона опікувалась і Успенським монастирем у Глухові, стараннями гетьмана Мазепи і його „шляхетної матері Глухів зазнав злету козацького ренесансу” [13, с. 55].

Неодноразово приходив на сповідь до матері в її монастир і „шептав з надривом не освідчення – моління” герой твору К. Мотрич „Мотрині ночі”. Розуміючи тягар, що випав на долю сина, „зозуленька сивенька” засуджувала його за „блуд”, „куряву любовну” до „духовної доньки” – Мотрі: „– Гріхи ці, сину мій, як світ наш, не нові, / Але чому ж спокуса та тебе не оминула?... / Чи Бог гріхи простить – тобі, мені, Вкраїні, / Не знаю, сину. Постую, молюся день і ніч. / У бідах краю не сусіди – ми лиш винні,...– / Та Мотря й ти – то ще одна скорбота й рана, / Отак колись і Єва у Адама відібрала рай” [8, с. 54–55].

Марія Магдалена часто гостювала в сина в Батурині (засвідчують цей факт її листи), була утаємничена в політичні дії гетьмана. Вона померла восени 1707 року, в останні дні її життя був біля неї Іван Мазепа. У 1710 році Петро I наказав знести будівлі Вознесенського монастиря, а на їхньому місці збудувати „Пушечний дом”, черниць було переселено до Флорівського Успенського монастиря на Подолі, а найстаріший жіночий монастир, яким майже чверть століття управляла Марія Магдалена, знищений [13, с. 55].

Цікавим сюжетним елементом і „немаловажним літературним і історичним документом” [11, с. 24] романів у віршах є листування гетьмана Івана Мазепи з його хрещеницею – Мотрею Кочубей.

Дванадцять листів гетьмана, про автентичність яких нині ведеться полеміка, є шедевром інтимної лірики початку XVIII століття, що „передають стан закоханої людини, образність, запозичену з пісенної творчості” [6, с. 98]. Вони творчо інтерпретовані письменниками в аналізованих творах.

Ось як використала текст другого, третього й п'ятого листів К. Мотрич у „Мотриних ночах”, створивши конкретну сюжетну ситуацію: служниця принесла листа Мотрі – і вечір завітнув „весняно-барвінково”:

„Моє сердечнеє кохання, ясна моя зоре!
Живу тобою, дихаю, вмираю, воскресаю.
Це не любов, мій світе, а глибоке море,
Прости, що божевільно так тебе кохаю.
І не моя вина, що вибрав я розлуку,
А винні ті, що дзвонять на весь світ.
Що обернули цю любов в нестерпну муку...
Коли б ти знала, мила, як без тебе важко,
Як подумки цілую і сліди, і ніженьки твої” [8, с. 46].

Наводимо рядки п'ятого листа Івана Мазепи, які переспівані авторкою: „Моє серце кохане! Сама знаєш, як я сердечне шалене люблю В. М.; ще нікого на світі не любив так. Моє б тоє щастє і радість, щоб нехай їхала та жила у мене, тільки ж я уважив, який кінець з того може бути, злещя при такой злості та заєдлости твоїх родичов. Прошу, моя любенько, не одмінйся ні в чом, яко юж не поєднокрот слово своє і рученьку дала єсь, а я взаємне, поки жив буду, тебе не забуду” [2, с. 39].

К. Мотрич у розвитку сюжетної лінії Мазепа – Мотря не лише оспівує їхнє взаємне кохання, а й наголошує на благородстві гетьмана (він відправляє Мотрю, яка втекла від батьків, додому, щоб не викликати осуду в суспільстві).

У зображенні стосунків Мотрі Кочубеївни й Івана Мазепи Леонід Горлач у романі у віршах „Мазепа” дотримується версії істориків, детально зображуючи втечу Мотрі до гетьманського палацу та порятунок гетьманом її честі. Прямого цитування листів у романі у віршах немає, але монологи, роздуми Мазепи пересипані цитатами з них: „– Мотроно, ясочко, не знаю, / що сам несамохить чиню / Себе святим вогнем караю – і кланяюсь тому вогню” [3, с. 243]; „– Та що ти, Мотронько кохана? / Не край мій дух, мій світ не край! / Болить мені, мов свіжа рана, / розбитий нелюдами рай” [3, с. 242]; „Ох, ваша милосте, кохана, / цілую всю тебе, мов п'ю. / І догорає в серці рана, / мов куц каліни у гаю” [3, с. 254].

Листи Мазепи в „Мотриних ночах” психологічно тонко передають турботу й велике земне кохання, як і в оригіналі „...свідчать про тонкі нюанси інтимних почуттів, висловлених романтично й натхненно, що властиво українській народній пісенній творчості [6, с. 105]: „Моя єдина, перша, на весь світ одна, / І справді це буремне море – не кохання, / Немає в ньому берегів, нема у ньому дна.... / Прийди, прилинь, щасливим сном явися, / Як згодна, то намисто, рідна, передай” [8, с. 46–47].

На наш погляд, це художнє трактування власне третього листа Мазепи: „...І повторе і постократне прошу, назначи хочь на одну мінуту, коли маємо з собою видітися, для общого добра нашого, на которое сама ж преже сего соізволила єсь була, анім тєє буде, пришли намисто з шії своєї, прошу” [2, с. 38].

О. Дзюба в монографії „Приватне життя козацької старшини XVIII (на матеріалі епістолярної спадщини)” доводить, що початок XVIII століття „...відомий листами або любовними записками, автором яких уже протягом тривалого часу вважають гетьмана Івана Мазепу. Їх можна розглядати як пам’ятки інтимного епістолярного жанру, аналогів яким немає в українській епістолярній спадщині <...> й типологічно їх порівняти ні з чим, навіть якщо вони і не є автентичними” [6, с. 95].

Сюжет роману у віршах А. Гудими „Сповідь Мазепи” є підтвердженням цієї думки. У розкритті лінії Мазепа – Мотря, багато виразів, які перегукуються зі змістом листів Івана Мазепи, що свідчить не тільки про обізнаність автора з документальним матеріалом, а й про „видне” місце їх в історії українського листування: „Журюся я дізнавшись про катівку, – / Там ваша милість мучиться й тепер, – / В темницю перетворено домівку. / О боже правий, хто б таке терпів?” [4, с. 93]; „Рожаний квіте,...” – молишся щоранку. / А сум сльотою в серце крапа. / З листом сьогодні одішлеш Меланку. / А з іншим покладешся на Карпа” [4, с. 87]. В аналізованих романах у віршах, як і в численних історичних джерелах, кохання літнього гетьмана з Мотрею Кочубеївною стали причиною розладу з її батьками.

У „Батурині” І. Шкурая констатуються спогади про зустрічі й відносини Мазепи й Мотрі. У його монологах-звертаннях і щире кохання, і біль від неможливості поєднати долі: „О Мотронько! Ти – пестощі нестримні! / З тобою – побувати у раю!.. / Ти не сумуй, моя зоре, / Серце глумом людським не суши, / Поговір нас ніколи не зборе, / Ти у мене навіки в душі” [14, с. 94]. Є. Пеленський зазначив, що листи гетьмана Мазепи до Кочубеївни: „Писані вони просто,

коротко, сказати б „ділово”, та проте чуттям налиті ущерть, повні експресії. З мистецьких вартостей замітні, подібно як в любовній ліриці, гарно дібрані, багаті своєю різноманітністю окреслення й образи” [11, с. 22]. А. Гудима в „Сповіді Мазепи”, розкриваючи почуття до Мотрі старого „всесильного” гетьмана, в якого було „все під булавою, / А серце булави не визнає” [4, с. 92], теж увів у текст три його листи – восьмий, одинадцятий і дванадцятий. Він не інтерпретує їх поетичною мовою, а наводить згідно з першоджерелом, наприклад:

„Моя сердечно кохана Мотрононько!

Поклін мій віддаю вашій милості моє серденько, а при поклоні посилаю в. м., гостинця – книжечку і обручик діамантовий, прошу тоє завдячне прийняти, а мене в любові своїй неодмінно ховати поки дасть Бог з ліпшим привітаю. З цим цілую уста коралевії, ручки біленькі і всі члонки тількия твого біленького, моя любенько кохана... ” [4, с. 87], – це дванадцятий лист Мазепи.

Листи Івана Мазепи дійшли до нас з доносу Василя Кочубея на нього в 1708 році, де поряд зі свідченнями про зносини гетьмана з польським королем та його наміри вийти з-під протекції царя Петра I, були надані й „грамотки рукописні”, любовні записки до молодой Мотрі, що могли б компрометувати гетьмана як людину, для якої не існує моральних норм, здатну на зраду. Хоч ці „любовні” документи зберігалися в слідчій справі В. Кочубея та І. Іскри в архіві Колегії іноземних справ, О. Дзюба ставить під сумнів автентичність епістоляріїв: „...прочитання листів у контексті справи, де вони фігурують як докази аморальності гетьмана, а також використання певних кліше, запозичених із пісенної народної творчості, повтори наштотують на думку, що, можливо, ці любовні записки не належать І. Мазепі” [6, с. 104], (хоч у деяких з них ідеться про конкретні події). По-перше, відсутні оригінали, їх повернули гетьману з наказу царя, по-друге, обставини оприлюднення: роман між гетьманом і Мотрею мав місце взимку 1704–1705 роках, а листи, які компрометували їхню дочку, Кочубеї зберігали до 1708 року. Тим паче, Мазепа в поясненні на звинувачення жалівся, що через хворобу часто не міг підписати листи й універсали, його підписом міг скористатися хтось інший, відповідно й написати листа від його імені.

Скільки б не шукали доказів автентичності, але, якби не доноси В. Кочубея Петру I на Мазепу, то не потрапили б його листи, адресовані „всевишній любові, першій і останній” [8, с. 99], а

ми б втратили безцінний скарб інтимної лірики початку XVIII століття.

Історичні романи у віршах К. Мотрич „Мотрині ночі”, Л. Горлача „Мазепа”, А. Гудими „Сповідь Мазепи”, І. Шкурая „Батурин” на сьогодні малодосліджені, як і жанр у цілому. Нове прочитання творів, що подають багатовекторну реконструкцію життя гетьмана Івана Мазепи, спонукає до творчих розмислів, закодованих у текстах, до розуміння багатьох аспектів художньої реабілітації гетьмана як історичної особи. Письменники прагнуть повернути Мазепі місце в історії України та звернути увагу читача на гнобительську політику Росії, яку вона вела ще за його часів, а „відсутність інформації про певні події життя й діяльності гетьмана митці замінюють художнім вимислом і домислом, фантазіями за мотивами біографії історичної особи” [5, с. 123].

1. *Валєвський О. Л.* Біографія в контексті філософського аналізу / О. Л. Валєвський // Філософ. і соціол. думка. – 1989. – № 8. – С. 45–53.
2. Гетьман Іван Мазепа. Писання / передм. Є. Пеленського. – 2-ге репр. вид. – К. : УКСП „Кобза”, 1992. – 52 с.
3. *Горlach Л.* Мазепа / Леонід Горlach // Мамай. Мазепа : історичні романи у віршах. – К. : Ярославів вал, 2010. – С. 143–364.
4. *Гудима А. Д.* Сповідь Мазепи : роман у віршах / Андрій Дмитрович Гудима. – К. : Логос, 2003. – 160 с.
5. *Даниліна О. В.* Еволюція образу гетьмана Івана Мазепи українській і зарубіжній літературі XVII–XX століть / Ольга Володимирівна Даниліна. – Мелітополь : ТОВ „Видавничий будинок ММД”, 2009. – 140 с.
6. *Дзюба О. М.* Приватне життя козацької старшини XVIII (на матеріалі епістолярної спадщини) / Олена Миколаївна Дзюба. – К. : Інститут історії України НАНУ, 2012. – 348 с.
7. *Коскін В.* Леонід Горlach: „Пишу історію без гриму і декору” / Володимир Коскін // Українська літературна газета. – 2010. – №18 (24).
8. *Мотрич К.* Мотрині ночі / Катерина Мотрич // Новочасна література. Тексти. Тримісячник. – К. : Дивослово, 2008. – Ч. 2(6). – С. 5–105.
9. Мазепіана: матеріали до бібліографії (1688–2009) / упоряд. та авт. передм. О. О. Ковалєвська ; відпов. ред. О. А. Удод. – К. : Темпора, 2009. – 248 с.
10. *Павленко С.* Іван Мазепа як будівничий української культури / Сергій Павленко. – К. : Вид. дім „Києво-Могилянська академія”, 2005. – 305 с.
11. *Пеленський Є.* Літературна Спадщина Мазепи : передмова / Є. Пеленський // Гетьман Іван Мазепа. Писання. – 2 репр. вид. – К. : УКСП „Кобза”, 1992. – 52 с.
12. *Скнаріна О. Ю.* Особистісне і документальне в мемуарній і біографічній прозі (на матеріалі української літератури кінця XX ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.06 „Теорія

- літератури” / О. Ю. Скарніна. – Тернопіль, 2007. – 20 с.
13. *Хижняк З.* Мати гетьмана Марія Магдалена Мазепина / Зоя Хижняк // *Українки в історії* / за заг. ред. В. Борисенко. – К. : Либідь, 2004. – С. 52–56.
14. *Шкурай І. В.* Батурин / Іван Васильович Шкурай. – Луганськ : Книжковий світ, 2001. – 146 с.
15. *Шкурай І. В.* Від автора / Іван Васильович Шкурай // Батурин. – Луганськ : Книжковий світ, 2001. – С. 136–141.

ХУДОЖЕСТВЕННО-БИОГРАФИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ ОБРАЗА МАЗЕПЫ В СОВРЕМЕННЫХ ИСТОРИЧЕСКИХ РОМАНАХ В СТИХАХ

Валентина Петровна Биляцкая

valentina.p@i.ua

Кафедра украинской литературы

Кандидат филологических наук, доцент

Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара

Пр. Гагарина, 72, 49010, г. Днепропетровск, Украина

Аннотация. Осмысливается художественно-биографическая модель образа Ивана Мазепы в современных исторических романах в стихах Екатерины Мотрич „Мотрины ночи”, Леонида Горлача „Мазепа”, Андрея Гудимы „Исповедь Мазепи”, Ивана Шкурая „Батурин”, которые выделяются новаторскими подходами обработки документального материала и его жанрового воплощения. Интересным сюжетным элементом анализированных произведений является известный и подтверждающийся факт переписки гетмана Ивана Мазепы с его крестницей Мотрей Кочубей, творчески интерпретированный писателями.

Ключевые слова: Мазепа, К. Мотрич, Л. Горлач, А. Гудима, И. Шкурай, роман в стихах, письмо, документальность, биография.

ARTISTIC-BIOGRAPHICAL MODEL OF THE MAZEPA IMAGE IN MODERN HISTORICAL NOVELS IN VERSE

Valentyna Bilyats'ka

valentina.p@i.ua

Department of Ukrainian Literature

Oles' Honchar Dnipropetrovs'k National University

Gagarin Ave., 72, 49010, Dnipropetrovs'k, Ukraine

Abstract. The article deals with the artistic-biographical model of the Mazepa image in modern historical novels in verse by Kateryna Motrych's "Motrya's Nights", Leonid Horlach's "Mazepa", Andriya Hudyma's "Mazepa's Confession", Ivan Shkurupiy's "Baturyn", which mark by innovative approaches to study of documentary material, its genre, plot and compositional expression. The works represent a new level of understanding the figure of Ivan Mazepa, who had a

great influence on the formation of Ukrainian statehood, but he was shown as a treacherous traitor, power-hungry, lover, a man who was cursed by church and God. There is a transformation of historical truth and everyday realities of Hetman's time, artistic modeling of his life and actions. These works encourage comprehending of past and present, understanding of rightness of Hetman's action, who was patron of art, science, religion, defender of Ukraine. Attention pays for accumulation of historical, documentary and epistolary material about Mazepa, interpretation his image in historiographical works. Authors of historical novels in verse try to rehabilitate Mazepa and return him place in the history of Ukraine, draw attention to the oppressive policies of Russia, creatively reflect of Ivan Mazepa's biographies and the key points of Ukraine being during his rule, that present with historical authenticity, for instance: destruction of Baturyn, execution of Kochubey and Iskra, confusion between Cossack officers and S. Paliy, visiting of mother in monastery, correspondence with Motrya, transition to the side of the Swedish King Charles XII, Mazepa's anathema and escape from Ukraine. An interesting plot element is known and confirmed fact of Ivan Mazepa's correspondence with his god-daughter Motrya Kochubey. Twelve Hetman letters, about authenticity of which is debated, is a masterpiece of intimate lyrics of the beginning of XVIII century, using and interpreting by writers in the novels in verse.

Key words: Mazepa, K. Motrych, L. Horlach, A. Hudyma, I. Shkurupiy, novel in verse, letter, documentary, biography.

References

1. Valievs'kyi O. L. Biohrafiiia v konteksti filosofs'koho analizu [Biography in the context of philosophical analysis]. *Filos. i sotsiol. dumka*, 1989, no. 8, pp. 45–53. (in Ukrainian).
2. *Het'man Ivan Mazepa. Pysannia* [Hetman Ivan Mazepa. Writings]. Kyiv, 1992, 52 p. (in Ukrainian).
3. Horlach L. Mazepa [Mazepa]. In: Horlach L. *Mamai. Mazepa. Istorychni romany u virshakh*. Kyiv, 2010, pp. 143–364. (in Ukrainian).
4. Hudyma A. D. *Spovid' Mazepy* [Mazepa's Confession]. Kyiv, 2003, 160 p. (in Ukrainian).
5. Danylina O. V. *Evoliutsiia obrazu het'mana Ivana Mazepy ukrains'kii i zarubizhnii literaturi XVII – XX stolit'* [The evolution of Ivan Mazepa's image in Ukrainian and foreign literature of the XVII – XX centuries]. Melitopol', 2009, 140 p. (in Ukrainian).
6. Dziuba O. M. *Pryvatne zhyttia kozats'koi starshyny XVIII (na materialy epistoliarnoi spadshchyny)* [Private life of Cossack officers XVIII (on the material of epistolary heritage)]. Kyiv, 2012, 348 p. (in Ukrainian).
7. Koskin V. Leonid Horlach: “Pyshu istoriiu bez hrymu i dekoru” [Leonid Horlach: „I write history without make-up and decoration”]. *Ukrains'ka literaturna hazeta*, 2010, no. 18(24). (in Ukrainian).
8. Motrych K. Motryni nochi [Motrya's nights]. *Novochasna literatura. Teksty. Trymisiachnyk*. Kyiv, 2008, no. 2(6), pp. 5–105 (in Ukrainian).
9. *Mazepiana: materialy do bibliohrafii* [Mazepiana the material of bibliography (1688-2009)]. Kyiv, 2009, 248 p. (in Ukrainian).
10. Pavlenko S. *Ivan Mazepa iak budivnychy ukrains'koi kul'tury* [Ivan Mazepa

- as the builder of Ukrainian culture]. Kyiv, 2005, 305 p. (in Ukrainian).
11. Pelens'kyi Ie. *Literaturna Spadshchyna Mazepy* [Literary heritage of Mazepa]. Kyiv, 1992, 52 p. (in Ukrainian).
 12. Sknarina O. Iu. *Osobystisne i dokumental'ne v memuaranii i biohrafichnii prozi (na materialy ukrains'koi literatury kintsia XX st.)* [Personal and documented in memoirs and biographical prose (on the material of Ukrainian literature of the late XX century)]. Extended abstract of PhD dissertation (Literary theory). Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University. Ternopil, 2007, 20 p. (in Ukrainian).
 13. Khyzhniak Z. *Maty het'mana Mariia Mahdalena Mazepyna* [Hetman's Mother Mariya Magdalena Mazepa]. In: *Ukrainky v istorii*. Kyiv, 2004, pp. 52–56.
 14. Shkurai I. V. *Baturyn* [Baturyn]. Luhans'k, 2001, 146 p. (in Ukrainian).
 15. Shkurai I. V. *Vid avtora* [From the author]. In: *Baturyn*. Luhans'k, 2001, pp. 136–141. (in Ukrainian).

Suggested citation

Bilyats'ka V. *Khudozhn'o-biohrafichna model' obrazu Mazepy v suchasnykh istorychnykh romanakh u virshakh* [Artistic-biographical Model of the Mazepa Image in Modern Historical Novels in Verse]. *Pytannia literaturoznavstva*, 2014, no. 89, pp. 235–246. (in Ukrainian).

Стаття прийнята до друку 24.11.2014 р.